

Спроби скликання VIII Вселенський Собор у ХХ ст.

священик Володимир Вакін

На початку ХХ століття думка про Вселенський собор активізувалась у свідомості тогочасних православних ієрархів. Стало очевидно, що за останнє тисячоліття перед світовим Православ'ям постало багато викликів, які вимагали нагального вирішення. Панацеєю у вирішенні накопичених проблем могло б стати рішення соборного розуму Церкви. Ініціатором скликання нового Вселенського собору став Константинопольський патріарх Мелетій (Метаксасіс). Йому вдалося скликати Всеправославний конгрес, який працював з 10 травня до 8 червня 1923 року та провів 11 засідань. Участь у роботі конгресу, окрім Константинопольської, взяли представники Елладської, Румунської, Сербської та Кіпрської Церков. На одному з перших засідань патріарх Мелетій оголосив ті питання, що потребують негайного вирішення: про зміщення великих свят у пам'ять святих на найближчу неділю; про перешкоди шлюбу; про шлюб духовних осіб; про богослужіння; про пости; про необхідність проведення щорічних Всеправославних соборів. Окремо стояло питання про календарні стилі [9, с. 418]. Відповідно до окреслених завдань представники Помісних Церков прийняли низку рішень, зокрема, перехід на григоріанський календар. Щоправда, постанови даного форуму викликали у Православному світі неоднозначну та бурхливу реакцію.

Наступна ініціатива скликати Вселенський Собор знову виходила з Константинопольської патріархії. Його планувалося зібрати у 1925 році в місті Єрусалимі з нагоди 1600-ої річниці I Вселенського Собору. Головним приводом для скликання Собору було визначено наступне: *«розгляд різних питань першочергової важливості, рішення яких являється швидким та абсолютно необхідним»* [2, с. 683]. Втілити в життя дану ідею з ряду об'єктивних та суб'єктивних причин не вдалося, проте представники Помісних Церков запропонували скликати спочатку підготовче передсоборне засідання для узгодження організаційних питань.

Таким чином, 8-23 червня 1930 року у Ватопедському монастирі на святій горі Афон було скликано Міжправославну підготовчу комісію. В роботі комісії взяли участь предстоятелі Константинопольської, Олександрійської, Антіохійської, Єрусалимської, Сербської, Румунської, Елладської та Польської Церков (Кіпрську Церкву представляла Константинопольська патріархія). Результатом праці вищих ієрархів зазначених Церков став каталог 16 можливих тем майбутнього Собору, а також гіпотетичний механізм процедури скликання.

Наступною невдалою спробою скликання Вселенського православного Собору був післявоєнний час, коли Сталін серйозно розглядав питання про перенесення центру світового православ'я з Константинополя до Москви. Успішне завершення Радянським Союзом Другої світової війни підняло його міжнародний авторитет. Тому не дивно, що на елекційний Помісний Собор 1945 р. до Москви прибули представники восьми Помісних православних Церков. З березня 1945 р. московське (церковне та світське) керівництво розпочало організаційну роботу з проведення Всесвітньої конференції християнських Церков. Згодом ця ідея трансформувалася у проведення в Москві VIII Вселенського православного Собору. Проте стратегічною помилкою московського керівництва були все ті ж імперські амбіції, і це на фоні невіршених нагальних внутрішньо-православних проблем. Нагнітання міжнародного «соціалістично-капіталістичного» протистояння, що вилилося у справжню «холодну війну», змусило церковне керівництво обмежити свої амбіції. У 1948 р. в Москві відбулася нарада Предстоятелів та Представників Помісних Православних Церков з нагоди 500-річчя автокефалії Російської Православної Церкви [9, с. 420].

Якісно новий етап у міжправославних стосунках наступив у 1960-их роках минулого століття, коли 24-30 вересня 1961 року на о. Родос (Греція) відбулася I Всеправославна нарада. З часу останнього Вселенського собору через багато століть вперше зібралися разом представники усіх православних автокефальних Церков. Також у нараді взяли участь представники Орієнтальних Церков (Яковитська, Сирійська, Малабарська, Ефіопська, Коптська, Вірменська) та Англіканської, Старокатолицької. У якості спостерігачів брали участь римокатолицькі ченці. Таким чином, в пленарних засіданнях наради взяли участь 33 православних архієрея та 23 богослови із духовенства та мирян. Інші учасники наради могли бути присутні на відкритих засіданнях, проте без права голосу.

Учасники цієї зустрічі попрацювали досить продуктивно та ефективно. Було вирішено скликати Святий і Великий Собор Східної Православної Церкви (неофіційна назва – Всеправославний Собор). Відмова називати собор «Вселенським» не носила абсолютного характеру – все залежатиме від змісту та якості постанов майбутнього Собору. Якщо вони будуть мати значення для Єдиної Соборної Апостольської Церкви нарівні з визначеннями попередніх Вселенських соборів, то питання про статус Собору постане з новою силою. Інше питання, що ряд богословів вважають, що після розділення Східної та Західної Церков до відновлення єдності Вселенських соборів не може бути за визначенням. Незважаючи на те, що дана думка є достатньо поширеною у православному церковному середовищі, вона має і своїх категоричних опонентів. До їх числа належить Святійший Патріарх Київський та всієї Руси-України Філарет, який наводить наступний аргу-

мент: «З такою думкою не можна погодитися, бо тим самим ми визнали б, що Православна Церква не є Єдина Свята Соборна Апостольська Церква і що на землі після розділення Церков її не існує» [7, с. 353].

Важливим надбанням I Всеправославної наради стало визначення більше ста тем, які потребують нагального спільного обговорення. Ці теми були об'єднані у вісім глав: 1. Віра і догмат (визначення поняття догмату, джерела Божественного Об'явлення, символічні тексти, поняття і значення Церкви); 2. Богослужіння (уніфікація уставних й літургійних текстів, участь мирян у житті Церкви); 3. Управління і церковний устрій (кодифікація канонів, церковне судочинство та його процесуальність, єпископат, чернече життя, піст, освіта кліру, перешкоди до шлюбу, зовнішній вигляд і одяг кліриків, календарне питання); 4. Міжправославні відносини (форми вираження міжправославних стосунків, автокефалія і автономія, Православ'я і діаспора); 5. Відносини православних Церков з іншим християнським світом (Православ'я і Древні Східні Церкви, Православ'я і римо-католики, реформаторські церкви, старокатолики, Православ'я та екуменізм); 6. Православ'я у світі (методи закріплення християнської культури, місіонерство, паломництво); 7. Загальнобогословські питання (інокомія в Православній Церкві, встановлення єдиного чину прославлення святих, Православ'я та інші релігії, евтаназія, кремація); 8. Соціальні питання (Православна Церква та молодь, шлюб і сім'я, благодійність, расові питання, Православ'я та завдання християн в областях швидких соціальних змін) [3].

Відмінною рисою I Всеправославної наради був її суто теоретичний характер. Основний акцент роботи ставився на визначенні кола основних проблематичних питань життя Православної Церкви, на які не було сподівання одразу отримати конкретні та остаточні відповіді.

Наступні дві Всеправославні наради проходили також на острові Родос в осінній період 1963 та 1964 років. Магістральним напрямком їхньої роботи стало відновлення діалогу з Римо-католицькою Церквою, пов'язаним з проведенням II Ватиканського собору.

IV Всеправославна нарада, що проходила 8-15 червня 1968 року в Шамбезі (Швейцарія) зробила нові кроки вперед у підготовці довгоочікуваного Собору. Було вирішено продовжити підготовку Собору у форматі проведення Всеправославних передсоборних нарад, а в проміжку між нарадами скликати Міжправославні комісії. Таким чином, кожна актуальна тема перед тим, як потрапити для остаточного вирішення на Всеправославний Собор, спочатку опрацьовується на Міжправославній комісії, а потім проект документу розглядається Всеправославною передсоборною нарадою.

Суттєвим рішенням IV Всеправославної наради було утвердження Секретаріату для підготовки Святого і Великого Собору Східної Православної

Церкви із центром у Шамбезі. Практичними заходами зібрання стало розподілення між Православними Церквами 6-ти конкретних тем для опрацювання. Константинопольський патріархат отримав тему «Джерела Божественного Одкровення», Болгарська Церква – «Активніша участь мирян у богослужбовій та інших областях життя Православної Церкви», Сербська – «Приведення церковної дисципліни про піст до вимог сучасності», Руська – «Перепони до шлюбу», Елладська – «Календарна проблема», Румунська – «Економія в Православній Церкві» [2, с. 684].

I Всеправославна передсоборна нарада проходила 21-28 листопада 1976 р. в Шамбезі. В її роботі взяли участь делегації від Константинопольського, Олександрійського, Антіохійського, Єрусалимського, Московського, Сербського, Румунського та Болгарського Патріархатів, Кіпрської, Елладської, Польської, Чехословацької Автокефальних Церков й Православної Автономної Церкви Фінляндії. Нарада знову переглянула каталог тем та визначила для порядку денного майбутнього Святого і Великого Собору Східної Православної Церкви десять першочергових і важливих проблем для вирішення: православна діаспора, автокефалія та спосіб її проголошення, автономія та спосіб її отримання, диптихи, питання загального календаря, перешкоди до шлюбу, про піст, ставлення Православної Церкви до іншого християнського світу, Православ'я та екуменічний рух, вклад Помісних Православних Церков у торжество християнських ідей миру, свободи, братства і любові між народами та викорінення расової дискримінації [9, с. 423].

II Всеправославна передсоборна нарада, що проходила в Шамбезі 3-12 вересня 1982 року приступила безпосередньо до вивчення та опрацювання матеріалів майбутнього Собору. На порядку денному даної наради стояло чотири питання: перешкоди до шлюбу, православне чернецтво, проблема церковного календаря, про піст. Перші два питання отримали результативне рішення, а з двома останніми було вирішено не приймати поспішних рішень та продовжити працю над ними. Слід відзначити, що постанови передсоборної наради не можуть мати канонічної сили до часу їх схвалення Святим та Великим Собором. Майбутній Собор не буде зв'язаний рішеннями передсоборних нарад. Він зможе відхилити чи прийняти пропонувані йому проекти постанов або виробити нові рішення. Формування проектів рішень Всеправославних передсоборних нарад також не потрібно вважати незмінними. Якщо Святий і Великий Собор Східної Православної Церкви вважатиме ці рішення доцільними і корисними, він владний прийняти нові формулювання, які краще виражатимуть церковну істину [7, с. 356].

Голова делегації Московського Патріархату митрополит Київський і Галицький Філарет, Екзарх України (нині – патріарх Філарет (Денисенко)), виступив з пропозицією опрацювати на черговому засіданні Міжправославної

підготовчої комісії та прийняти на наступній Всеправославній передсоборній нараді правила процедури роботи нарад [7, с. 357].

Наступна III Всеправославна передсоборна нарада відбулася з 28 жовтня по 06 листопада 1986 року в Шамбезі. Нарада прийняла «Регламент Всеправославних передсоборних нарад», в якому зафіксовані основні принципи, необхідні для скликання Собору. Результатом роботи даної наради стали рішення з наступних визначених тем: ставлення Православної Церкви до іншого християнського світу, участь Православної Церкви в екуменічному русі, вклад православних Церков у відстоювання миру, справедливості, свободи, братства і любові між народами, ліквідація расової та будь-якої іншої дискримінації [8, с. 450]. Знову було розглянуто тему про піст. Насамперед III Всеправославна передсоборна нарада змінила формулювання назви проблематики: замість «Приведення церковної дисципліни по піст у відповідність з вимогами сучасності» назвали «Важливість посту і його дотримання сьогодні». Необхідність переміни назви теми пояснювалась тим, що Православна Церква ніколи і ні до чого не пристосовується, не зневажає вимог християнської моралі і не дбає про те, щоб зробити християнство зручним і легким. На всяке «припасування» або «пристосування» вона дивиться як на зраду Церковного Передання [10, с. 465]. Для роботи наступної наради передбачались найбільш гострі теми життя та устрою Православної Церкви: автокефалія та спосіб її проголошення, автономія та спосіб її придбання, православна діаспора, диптихи.

Відсутність єдиної позиції між помісними Церквами з даних питань, а також накладений економічний та геополітичний підтекст зазначених проблем, стали причиною до того, що міжправославний діалог прийшов до кризової точки та був заморожений більш як на 20 років.

7-12 червня 2009 року все ж таки вдалося зібрати в Шамбезі IV Всеправославну передсоборну нараду, проте робота комісії породила ще більше питань, ніж дала конкретних відповідей [4, с. 276]. Таким чином, остання пересоборна нарада виявила глибину тріщини у міжправославному діалозі. Підтвердження чому стала спільна заява, зроблена у січні 2013 року Московським Патріархом Кирилом та Грузинським Каталікосом-Патріархом Ілією II: «Скликати Собор немає змісту...» [6].

Список джерел та літератури:

1. Василь (Кривошеин), архієпископ. Второе Всеправославное совещание на острове Родосе // Журнал Московской Патриархии. – М., 1964. – №4. – С. 32-38.
2. Всеправославный Собор // Православная Энциклопедия. – М.: Церковно-научный центр РПЦ «Православная Энциклопедия», 2005. – Т.9. – С. 683-685.

3. Всеправославные совещания на о. Родосе [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kds.eparhia.ru/bibliot/dipl/triapockin/gl_3/
4. Лист Вселенському Патріарху Варфоломію: «Про рішення комісії, яка засідала у Шамбезі // Патріарх Філарет. Проповіді, послання, слова на вручення архіпастирських жезлів, промови, звернення, листи, інтерв'ю. – К.: Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, 2002. – Т.9. – С. 267-279.
5. *Никодим (Ротов), митрополит Ленинградский и Новгородский*, глава делегации Московского Патриархата на III Всеправославном Совещании на о. Родосе. Речь на открытии III Всеправославного Совещания на о. Родос 1 ноября 1964 года // Журнал Московской Патриархии. – М., 1965. – №2. – С 53-56.
6. Патріарх Кирилл и Илия II: созывать Всеправославный Собор нет смысла. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ru/index/all_news/orthodox/orthodox_world/51021/
7. Про постанови другої Передсоборної наради // Патріарх Філарет. Статті. Доповіді. – К.: Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, 2002. – Т.4 - С. 352-384.
8. Рішення третьої Передсоборної Всеправославної Наради // Патріарх Філарет. Статті. Доповіді. – К.: Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, 2002. – Т.4. - С. 440-465.
9. Саган О. Н. Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан. – К.: Світ Знань, 2004. – 912 с.
10. Ухвали третьої Передсоборної Всеправославної Наради про піст // Патріарх Філарет. Статті. Доповіді. – К.: Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, 2002. – Т.4 - С. 465-474.